

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ АВТОРА

АНІКІНА Галина Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7482-019X>

УДК 347.78.01

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.2.20

Розглядаються ознаки особистих немайнових прав інтелектуальної власності. до особистих немайнових прав належить право:

Ззначається перелік повноважень, які входять до змісту особистих немайнових прав інтелектуальної власності. З'ясовано, що одним із найважливіших особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що виникає у зв'язку з створенням твору науки, літератури і мистецтва, є право авторства. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і не потребує жодної формалізації. Виявлено, що, незважаючи на невідчужуваність права авторства, у наш час поширеним є написання різного роду творів, виступів, доповідей, статей на замовлення, як і опублікування їх під іменем особи, яка не є справжнім автором. Твори, які публікуються під іменем особи яка не є їх справжнім автором, у юридичній літературі отримали назву «гетеронімних творів». Кожна зі сторін правовідносин пов'язаних із створенням гетеронімних творів залишається незахищеною і у випадку невиконання і неналежного виконання такого «неправомірного зобов'язання» не зможе захистити свої права. Зроблено висновок, що створення гетеронімного твору не можна вважати плагіатом, оскільки є наявність згоди творця на оприлюднення результату його творчої діяльності під іменем іншої особи. академічна доброчесність стосується лише учасників освітнього процесу, академічного середовища. Висловлено думку, що створення гетеронімних творів може мати місце не лише

в академічному середовищі, а й в інших сферах суспільного життя, тому є не лише порушенням академічної доброчесності.

Ключові слова: особисті немайнові права, інтелектуальна власність, автор, авторське право, право авторства, презумпція авторства, написання твору на замовлення, академічна доброчесність, плагіат.

Постановка наукової проблеми

Внаслідок створення об'єктів права інтелектуальної власності суб'єкт цього права набуває суб'єктивних прав не лише майнового але й особистого немайнового характеру. Особливість особистих немайнових прав інтелектуальної власності, полягає у тому, що вони існують у двох аспектах: а) як елемент системи особистих немайнових прав фізичної особи; б) як елемент системи прав інтелектуальної діяльності. Однак, у літературі немає єдиної думки щодо їх місця в системі прав інтелектуальної власності. У цивілістичних дослідженнях немає однозначної позиції щодо переліку особистих немайнових прав інтелектуальної власності, їх ознак, можливості їх відчуження тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо особистих немайнових прав інтелектуальної власності досліджувались у працях: С. С. Алексєєва, Г. О. Андрощука, С. В. Бондаренка,

О. В. Дзери, В. А. Іващенко, Ю. В. Капіци, Е. П. Гаврилова, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, О. А. Підпригори, Р. О. Стефанчука, О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького, Г. О. Ульянової, О. І. Харитонової, В. П. Чурпіти, Р. Б. Шижки, О. С. Яворської та інших науковців.

Метою статті є дослідження особливостей особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців, особливо права авторства, аналіз окремих порушень особистих немайнових прав авторів, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства України у сфері правової охорони особистих немайнових прав інтелектуальної власності автора.

Виклад основного матеріалу

Насамперед доцільно з'ясувати ознаки особистих немайнових прав авторів, які є характерними для особистих немайнових прав фізичних осіб у цілому:

Ці права є: 1) особистими; 2) немайновими та не залежать від майнових прав; 3) є абсолютними, 4) безстроковими [1].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» до особистих немайнових прав належить право:

1) вимагати визнання власного авторства шляхом зазначення імені автора на оригіналі твору та його примірниках і при будь-якому публічному використанні твору;

2) забороняти зазначення свого імені при використанні твору, якщо автор твору бажає залишитись анонімом;

3) вимагати зазначення псевдоніму замість справжнього імені автора під час його публічного використання;

4) право на цілісність твору, можливість протидіяти спотворенню, перекрученню, чи будь-якій іншій зміні чи посяганням на твір, що може зашкодити честі і репутації автора [2].

Перелік прав не є вичерпним, що підтверджує положення п. 3 ч. 1 ст. 423 ЦК України, вказуючи на інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [1].

Одним із найважливіших особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що виникає у зв'язку зі створенням твору науки, літератури і мистецтва, є право авторства. У системі особистих немайнових прав автора йому завжди надається першість. Це зумовлено тим, що інші як особисті немайнові так і майнові права на твір, надаються особі лише внаслідок визнання її автором цього твору і походять від нього [3, с. 484]. Тому це право в юридичній літературі, ще називають правом батьківства (paternité). Право авторства закріплене в ст. 6 bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів: «незалежно від майнових прав автора і навіть після уступки прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір...» [4]. Відповідно до ст. 423, 438 ЦК України за фізичною особою закріплюється право бути визнаною автором об'єкта права інтелектуальної власності [1]. Право авторства зазначається першим у переліку особистих немайнових прав автора, визначених ст. 14 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» [2].

Метою виокремлення права авторства як окремого суб'єктивного права є необхідність індивідуалізації результатів творчої праці і суспільного визнання зв'язку їх продуктом діяльності конкретних авторів [5, с. 26]. У юридичній літературі зазвичай це право характеризують як «юридичну можливість особи визнаватися творцем і, як наслідок, можливість вимагати від інших визнавати зазначений факт» [6, с. 88]. Право авторства не означає, що особа має певний набір прав, воно вказує виключно на те, що ця особа є творцем певного твору [7, с. 52]. На думку Е. П. Гаврилова, право авторства є фіксацією і водночас правовим відображенням фактичної роботи автора щодо створення твору і виникає внаслідок творчої діяльності. Право авторства є підґрунтям для захисту автором своїх інтересів [8, с. 17].

Для виникнення і здійснення авторського права не потрібно будь-якого оформлення чи виконання будь-яких інших формальностей. Авторське право на твір

виникає внаслідок факту його створення. На захист прав творця спрямована презумпція авторства. Презумпція (лат. *presumptio* – «припущення») в перекладі означає припущення про наявність факту, який вважається дійсним, реальним, наявним, поки не буде доведено протилежне [9, с. 100]. Презумпція авторства закріплена у ст. 15 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [4], в ст. 435 Ц К України, у ч. 1 ст. 11 [1], Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2]. Суть зазначеної презумпції полягає в тому, що за відсутності доказів протилежного автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. У постанові Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17 жовтня 2012 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначається [10], що під час розгляду справ про захист авторських прав господарським судам варто виходити із презумпції авторства. Інші докази, пов'язані з авторством твору, досліджуються лише в разі, якщо авторство цієї особи на твір оспорується або заперечується.

Однією з найважливіших ознак право авторства, як і будь якого іншого особистого немайнового права, є те, що воно невіддільне від особистості автора. Воно може належати тільки дійсному творцеві твору є невідчужуваним і непередаваним ні за договором, ні за законом. Однак, незважаючи на зазначене, у деяких випадках визнання права на авторство є проблематичним. Сьогодні поширеним є написання різного роду творів, виступів, доповідей, статей на замовлення, як і опублікування їх під іменем особи, яка не є справжнім автором. Наявність наукових публікацій часто надає можливість отримати певні матеріальні блага, кар'єрне зростання, отримати різного виду визнання та нагороди, налагодити міжособистісні стосунки тощо. Тому часто споживачами послуг щодо написання творів на замовлення є політичні діячі, державні службовці, здобувачі вищої освіти тощо. Інтернет рясніє великою кількістю пропозицій щодо написання курсових,

кваліфікаційних робіт, статей, дисертаційних досліджень на замовлення. Наукове «заробітчання» сьогодні є абсолютно відкритим і досить поширеним.

Твори, які публікуються під іменем особи яка не є їх справжнім автором у юридичній літературі, отримали назву «гетеронімних творів». Слово «гетеронімний» (від *hetero...* і грец. *ὄνομα* – ім'я) в перекладі означає різнорідність, різноіменний [11, с. 123].

Факт гетеронімного твору не лише важко встановити, а й важко довести причетність до нього як автора, так і замовника з огляду на те, що і автор твору, і особа, яка під своїм іменем опублікувала його, здійснюють це за спільною згодою [3, с. 493]. З цього приводу слушно зауважує С. Сударіков, що «справжній автор не може юридично привласнити свої невід'ємні особисті права, але він анонімний, тобто ніби не існує; він передав свої права власності замовнику за одноразову плату [12, с. 254]. Зазначені правовідносини не можуть бути зафіксовані, адже неможливо передати те, що є невідчужуваним.

Таким чином, кожна зі сторін правовідносин пов'язаних із створенням гетеронімних творів, залишається незахищеною і у випадку невиконання і неналежного виконання такого «неправомірного зобов'язання» не зможе захистити свої права.

Публікацію твору під іменем особи, яка не є її дійсним автором, часто пов'язують з поняттям плагіату. У глосарії сайту plagiarism.org поняття плагіату розуміється як відтворення або привласнення чужої роботи без посилання на джерело; видавання чужої роботи за власну [13]. Відповідно до ст. 50 п. в) З У «Про авторське право і суміжні права» [2] плагіатом вважається - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Пунктом 4 статті 423 У «Про вищу освіту» визначено поняття «академічного плагіату», це оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворенню опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилан-

ня [14]. У жодній із зазначених дефініцій поняття плагіату не йде мова про згоду творця на оприлюднення результатів його творчої праці під іншим іменем.

Розглянувши різні підходи до розуміння поняття плагіат у юридичній літературі можна зробити висновок, що під цим найчастіше розуміється «викрадення результату інтелектуальної праці» [15, с. 368]. Основною ж ознакою створення гетеронімного твору є наявність згоди творця на оприлюднення результату його творчої діяльності під іменем іншої особи. Таким чином, написання твору на замовлення не є плагіатом.

Про створення на замовлення об'єктів авторського права вперше згадується в проєкті З У «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту»» від 03.03.2020 № 3153. Пропонується доповнити п. 4. ст. 42. - передачу або посередництво при передачі автором (авторами) академічного твору або його частини третій особі для подальшого використання цією особою як автором вважати порушенням академічної доброчесності [16].

Відповідно до п. 1 ст. 42 ЗУ «Про вищу освіту» академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [14]. Таким чином, академічна доброчесність стосується лише учасників освітнього процесу, академічного середовища. Опублікування творів під іменем особи яка не є його автором, може мати місце не лише в академічному середовищі, а й в інших сферах суспільного життя (у політиці, на державній службі, тощо). Отже, передачу або посередництво при передачі автором (авторами) академічного твору або його частини третій особі для подальшого використання цією особою як автором є не лише видом порушення академічної доброчесності, а на нашу думку, значно ширшим поняттям.

Висновки

Таким чином, маємо таку ситуацію в національному законодавстві відповідно до ч.2 ст.14 ЗУ Про автрське право та суміжні права забороняється передача особистих немайнових прав автора, проте правові норми, які б встановлювали відповідальність за такі дії, відсутні. На нашу думку, передачу або посередництво при передачі автором (авторами) академічного твору або його частини третій особі для подальшого використання цією особою як автором не можна вважати порушенням прав автора, адже ці дії здійснюються за його згодою. Вважаємо, що чесність і порядність, нетерпимість до будь-яких проявів обману повинна стати основою створення об'єктів інтелектуальної праці. Створення гетеронімних творів, безперечно, не повинно залишатися нормою, адже є обманом всього суспільства, тому відповідальність за такі дії повинні нести усі учасники зазначених відносин: і автор твору, і особи, які видають чужі права на об'єкти інтелектуальної власності за свої.

Література

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон. Кодекс від 16.01.2003р.- N 435-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003. N 40-44, ст.356.
2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р.- N 3792-XII, Відомості Верховної Ради України. 1993. № 13. ст. 64.
3. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений- 2 жовтня 1979 року.
5. Близнак И.А. Авторское право и смежные права в условиях современных технологий. Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. 2001. № 8. С. 25- 36.

6. Ульянова Г. О. Автор як учасник цивільних відносин, що виникають у зв'язку з рекламою. Південноукраїнський правничий часопис. 2008. №1. С. 87 – 88.

7. Закорецька Л. Деякі проблемні питання щодо поняття окремих об'єктів авторського права. Право України. 2008.- № 9. С. 51-56.

8. Гаврилов Э. П. Советское авторское право: Основные положения. Тенденции развития. М. : Наука, 1984. 222 с.

9. Яворська О. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Випуск 62. С. 99–106.

10. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власностію Постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 р. № 12. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>

11. Словник іншомовних слів / за редакцією О. С. Мельничука. Київ : Українська радянська енциклопедія, 1974. 774 с.

12. Судариков С. А. Основы авторского права. Минск : Амалфея, 2000. 512 с.

13. Glossary. URL: <http://www.plagiarism.org/plagiarism-101/glossary/>

14. Про вищу освіту: Закон України від від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. Ст.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

15. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. К. : Центр учбової літератури, 2014. 276 с.

16. Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про освіту” щодо встановлення відповідальності за передачу академічних творів із порушенням принципів академічної доброчесності № 5461

SUMMARY

The list of powers included in the content of personal non-property intellectual property rights is indicated. It was found that one of the most important personal non-property intellectual property rights arising in connection with the creation of a work of science, literature and art is the right of authorship. Copyright to a work arises as a result of the fact of its creation, and does not require any formalization. It was found that despite the inalienability of the authorship right, in our time, it is common to write various kinds of works, speeches, reports, articles, to order, and to publish it under the name of a person who is not the real author. Works that are published under the name of a person who is not their real author in legal literature are called «heteronymous works». Each of the parties to the legal relationship related to the creation of heteronymous works remains unprotected and in case of non-fulfillment and improper fulfillment of such «illegal obligation» will not be able to protect their rights.

It was concluded that the creation of a heteronymous work cannot be considered plagiarism, since there is the consent of the creator to publish the result of his creative activity under the name of another person. academic integrity concerns only the participants of the educational process, the academic environment. The opinion is expressed that the creation of heteronymous works can take place not only in the academic environment, but also in other spheres of social life, therefore it is not only a violation of academic integrity.

Keywords: personal non-property rights, intellectual property, author, copyright, right of authorship, presumption of authorship, writing a work to order, academic integrity, plagiarism.

від 05.05.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5461&skl